VASILE BAHNARU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

ESEU ASUPRA CERCETĂRII INTERDISCIPLINARE (LINGVISTICĂ ŞI LITERARĂ) A TROPILOR

Abstract

In the process of studying tropes it is necessary to apply an interdisciplinary approach – a linguistic and literary one. The mechanism of trope formation, no matter what its orientation is – denominative, poetic or expressive – is the same as in case of semantic shifts, on the foundation of associations based on similitude in case of a metaphor and on those of contiguity, in case of metonymy. In this context, the author states that the so-called tropes of a language are, as a rule, semantic shifts and therefore are the subject matter of semasiology. At the same time, the study of poetic tropes belongs to the literary theory and poetics, as well as that of stylistics. However the author does not recommend making a categorical distinction between semantic mutations and poetic tropes, since these two phenomena, although they are distinct, share one and the same mechanism of development. From these considerations, any language study of tropes requires an examination, even partial, of the expressive-poetic aspect of theirs and, conversely, any literary study of tropes needs to be based on thorough analysis of the linguistic mechanism, more correctly mental, of trope formation.

0. Fundamentarea teoretică a studierii metaforei şi metonimiei îşi are originea în Antichitate. Atunci tropii erau examinaţi, din punctul de vedere al esteticii sau al poeticii literare, în calitate de procedeu de realizare a expresivităţii verbale. O atare modalitate de studiere a tropilor, inclusiv a mutaţiilor semantice, s-a menţinut până la mijlocul sec. al XX-lea, fiind substituită consecutiv prin clasificările logică (H. Paul), istorică (H. Schuchardt), psihologică (W. Wundt, Ch. Bally), poetică (H. Stern) şi funcţională (S. Ullman). Aşadar, studierea metaforei şi a tropilor în genere are o tradiţie multiseculară, datând din Antichitatea greco-romană, deşi o teorie generală a metaforei încă nu s-a elaborat, în pofida faptului că tentative în acest sens atestăm şi în logică, şi în filozofie, şi în psihologie, şi chiar în teoria literaturii şi în lingvistică. De cele mai multe ori metafora şi metonimia sunt studiate, expresiv, în calitate de procedee poetice, dar nu ca unul din procedeele principale de modificare a semanticii cuvintelor, adică de formare a sensurilor noi. În virtutea acestui fapt, tropii respectivi sunt studiaţi, mai ales, în ştiinţa literară şi în stilistică, unde accentul se pune pe analiza esenţei poetice, a funcţiilor estetice şi psihice ale acestora. În centrul atenţiei lingviştilor se află caracteristicile metaforei ca fenomen de limbă: semantice (formarea sensurilor noi, interacţiunea sensului primar cu cel derivat), lexicale (combinabilitatea metaforei cu alte unităţi lexicale), morfologice (particularităţile procesului de metaforizare în funcţie de apartenenţa cuvintelor la o anumită parte de vorbire), sintactice (tipurile de îmbinări, în care se actualizează sensul metaforic al cuvântului)[1].

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

1.0. Mai întâi, vom insista puţin asupra interpretării metaforei. Importanţa studierii metaforei în semasiologie şi în teoria literaturii este general acceptată, întrucât „cercetarea metaforei permite a fi observată acea materie primă, din care se face sensul”[2]. Concepţiile existente cu privire la interpretarea esenţei metaforei au la bază, în opinia unor specialişti, trei modalităţi principale de analiză[3]. În primul rând, este vorba de definirea comparativ-confruntativă a metaforei, când la baza interpretării ei se pune postulatul despre similitudinea a două sensuri (noţiuni, semnificaţi). O atare definiţie a metaforei este caracteristică pentru mai mulţi savanţi în materie[4] şi se reduce la perpetuarea concepţiei lui Cvintilian, conform căreia metafora este o comparaţie ascunsă şi prescurtată: *metaphore brevior est similitudo*. În al doilea rând, este vorba despre definiţia substituţională a metaforei, când la baza interpretării metaforei se pune postulatul că expresia metaforică „substituie” expresia „directă”, adică metafora se defineşte drept utilizare a denumirii figurate a obiectelor şi fenomenelor din realitatea obiectivă în locul denumirii directe a segmentelor respective. În al treilea rând, este vorba despre definirea metaforei în calitate de interacţiune a termenilor direct şi figurat, de suprapunere, de imprimare a unui cuant semantic metaforic de asupra sensului direct al cuvântului[5].

Definiţiile în cauză sunt determinate de tipurile structural-semantice diferite ale metaforei, fiind de asemenea trei la număr: 1) metafore-comparaţii (*bujor de fată* „fată ca un bujor”), 2) metafore-substitute (*creastă* „prelungire cărnoasă, de culoare roşie de pe capul unor păsări” şi *creastă* „parte superioară a unui obiect înalt”) şi 3) metafore-caracterizări (*porc* „animal domestic, de talie medie” şi *porc* „om mârşav, infam, lipsit de bună cuviinţă”)[6]. Din punct de vedere structural-semantic, toate tipurile date de metaforă pot fi reduse la două: 1) metafore care se caracterizează prin actualizarea simultană a ambilor termeni – şi a celui direct şi a celui figurat; 2) metafore care se caracterizează numai prin actualizarea termenului figurat.

Dată fiind existenţa unui component semantic comun, orice semnificant al unui denotat poate fi folosit pentru a indica alt denotat. Această posibilitate rezultă din stabilirea unui raport de similitudine între semnificaţii celor două obiecte, raport care constituie baza oricărui sistem de semnificaţie, format prin reflectarea obiectelor în conştiinţa oamenilor. Pentru a opera o substituţie metaforică trebuie să dispunem de cel puţin două reprezentări mintale: una a obiectului desemnat, iar a doua a obiectului care urmează a fi desemnat.

1.1. Referitor la problema originii metaforei se menţionează că limba omului primitiv era constituită în exclusivitate din imagini metaforice, de aceea vocabularul lui conţinea o multitudine de imagini, fiind remarcabile mai ales la „sălbatici”, în raport cu care limbile contemporane creează numai o imagine aproximativă[7]. A fost preconizată ideea că „amprenta expresivităţii era proprie fiecărui nume”[8], fapt ce nu poate fi acceptat, întrucât astfel de imagini-metafore din limbajul omului primitiv sunt în realitate nişte pseudometafore, căci „metafora nu se produce decât atunci, când conştiinţa unităţii termenilor între care s-a operat transferul coexistă cu conştiinţa deosebirii lor”[9], adică noţiunea de metaforă este aplicabilă şi adecvată numai în cazul proceselor conştiente de metaforizare.

Faptul că metafora a apărut iniţial din necesitate comunicativă sub influenţa lacunelor denominative ale vocabularului, iar mai târziu frumuseţea şi magia au contribuit la extensiunea domeniului ei de aplicare, a fost semnalat încă de Cicero, care afirma că

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

metafora a apărut dintr-o anumită indigenţă a limbii: „Lipsind expresiile proprii pentru noţiunile pe care experienţa în creştere a oamenilor le făcea necesare, aceştia au trebuit să denumească noile noţiuni prin expresii vechi. După cum veşmintele au apărut din necesitatea de a ocroti corpul împotriva frigului, dezvoltându-se mai târziu în podoabe, tot astfel metafora, impusă la început de lipsurile limbii, a devenit mai apoi un obiect al desfătării retorice”[10]. Prin urmare, din punct de vedere genetic, metafora are caracter extrapoetic, de aceea funcţia poetică a metaforei este derivată, secundară[11], deşi unii specialişti, pornind de la faptul că din procedeu de creare a imaginii poetice metafora se transformă în procedeu de formare a sensurilor care lipsesc în limbă, consideră ca fiind primară funcţia poetică a acesteia[11].

1.2. Cea mai curentă clasificare a metaforei constă în opunerea orientării ei poetice şi nonpoetice. Metaforele nonpoetice sau metaforele de limbă sunt calificate „moarte”, „uzate”, „petrificate”, „lexicalizate”, iar cele poetice – „vii”, „expresive”, „individuale” etc. De altfel, opoziţia general/ individual sau limbă/ vorbire prevalează în majoritatea studiilor despre metaforă. Totodată, este important să subliniem că din punct de vedere semantic metaforele „limbii şi metaforele vorbirii, metaforele poetice şi metaforele nepoetice nu se deosebesc şi, prin urmare, nu se opun una alteia[13]. Unica diferenţă esenţială constă în potenţialul stilistic deosebit al metaforelor poetice şi nepoetice. În această ordine de idei este concludentă următoarea afirmaţie a lui M. Bréal: „Între tropii limbii şi metaforele poeţilor e aceeaşi diferenţă ca şi între un produs de uz comun şi o cucerire recentă a ştiinţei”[13].

Paralel cu opoziţia metaforă poetică/ metaforă nepoetică, unii cercetători relevă opoziţia metaforă poetică/ metaforă terminologică, remarcând că, spre deosebire de metafora poetică, care duce la sporirea resurselor expresive ale limbii, metafora terminologică se caracterizează prin neutralitate stilistică, caracter obligatoriu în stilul ştiinţific respectiv şi caracter denotativ, şi, drept urmare, ea determină constituirea omonimelor[14]. Deşi metafora terminologică este o varietate a metaforei de limbă, semantica ei este determinată de o definiţie logică riguroasă, în funcţie de locul ocupat în sistemul terminologic dat, în timp ce semantica metaforei de limbă este reglamentată de comunitatea lingvistică. Trebuie totodată să menţionăm că atât metafora terminologică, cât şi cea de limbă apar pe baza aceloraşi asociaţii de similitudine.

Savanţii, preocupaţi de cercetarea metaforelor de limbă ca denumiri directe unice ale obiectelor şi fenomenelor, au constatat că aceste metafore se limitează, de regulă, la o simplă mutaţie semantică, de aceea în lingvistică trebuie să analizăm metafora numai în calitate de „procedeu metaforic de dezvoltare a polisemiei”[15]. Metafora autentică, poetică nu se caracterizează prin modificări de sens, întrucât, în acest caz, se produce o raportare denotativă diferită a cuvintelor, din care considerente metaforele poetice nu sunt înglobate în dicţionarele limbii literare, constituind apanajul dicţionarelor limbii scriitorilor. Metaforele individuale sau stilistice circulă numai în limbajul artistic, folosirea lor în vorbirea cotidiană imprimă enunţului un caracter alambicat şi produce efect comic[16].

2.0. În ceea ce priveşte metonimia, constatăm că în lingvistica contemporană ea este definită drept dependenţă de incluziune a unor semnificaţii distincte. Dependenţa dată se reduce la relaţiile hiperonimice şi hiponimice[17]: hiperonimia îşi exercită acţiunea de la tot spre parte, dar hiponimia, invers – de la parte spre tot[18]. Greimas susţine că

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

adoptarea relațiilor hiperonimice şi hiponimice ne permite să renunțăm la termenul metonimie, care nu se pretează unei definiții univoce şi căruia nu-i poate fi atribuită o semnificație unică[19]. Acceptarea ipotezei date, adică reducerea metonimiei la relațiile hipero- şi hiponimice, implică integrarea în această categorie numai a acelor cazuri când între sememul derivant şi cel derivat există relații de subordonare logică, adică numai a cazurilor de sinecdocă, şi ca urmare se ignoră metonimiile autentice, când sememul derivant se află în relații de coordonare cu cel derivat. De aceea considerăm admisibilă definirea metonimiei prin intermediul dependenței de incluziune sau implicațiune definită drept „analog cognitiv al relațiilor reale (interacțiune, dependență) dintre entitățile din lumea obiectivă" de tipul material–produs din acest material, cauză–efect, inițial–derivat, acțiune–scop, proces–rezultat, parte–tot, proprietate–obiect[20]. Raportul de implicațiune în accepțiunea noastră obține un conținut cuprinzător, incluzând şi unele tipuri de relații suplimentare, cum ar fi contiguitatea contextuală, spațial-temporală, care nu sunt acoperite de noțiunea „metonimie".

3.0. O examinare de profunzime a metaforei şi a metonimiei permite să constatăm că aceşti doi tropi includ toate varietățile de metafore şi de metonimii, întrucât la baza lor se află aceleaşi tipuri de asociații psihice în baza cărora se produce transferul semantic sau se realizează imaginea poetică urmărită de scriitor.

3.1. Se ştie că limbajul uman este nu numai un fenomen social, ci şi un fenomen psihic. Aspectul social şi cel psihic (individual) nu se exclud, ci se presupun reciproc. Ca urmare a unității dialectice dintre aceste două aspecte, limba funcționează, exercitându-şi funcția sa principală – cea comunicativă, şi evoluează în scopul realizării cât mai adecvate a acestei funcții. În procesul producerii metaforei sau metonimiei se manifestă integral interdependența limbii şi gândirii. Dacă definim limba, ca şi A. Losev, drept creație interpretativ-semantică a gândirii[21], suntem în drept a căuta suportul intelectual al tropilor în gândirea vorbitorilor limbii. Anume în gândirea deținătorilor limbii date se stabilesc diverse relații între imaginile denotaților, care urmează a fi denumiți. Gândirea noastră asociază, compară, opune în permanență, în ultimă instanță analizează semantica unităților lexicale. În plus, unitățile lexicale „nu numai că sunt comparate în memorie, ci şi interacționează, se atrag şi se resping reciproc şi niciodată nu există izolat, un astfel de joc continuu al acțiunii şi al contracțiunii conduce, în fine, la crearea unor anumite unități"[22]. În gândirea, în conştiința vorbitorilor apar anumite asociații între imaginile denotaților, cantitatea cărora este incalculabilă. În afară de aceasta, proprietățile şi conexiunile dintre denotați sunt multiaspectuale şi interdependente, ca şi natura însăşi.

3.1.1. Deşi din punct de vedere cantitativ asociațiile sunt incomensurabile, putem afirma cu certitudine că incalculabile sunt nu tipurile de asociații, ci realizarea lor concretă. Psihologii au demonstrat că metafora şi metonimia se realizează pe baza asociațiilor de contiguitate şi de similitudine[23]. Importanța asociațiilor date în procesul modificării sensului cuvintelor a fost evidențiată încă de G. Hegel, care susținea că asocierea imaginilor nu este altceva „decât reducerea imaginilor unice la imagini universale"[24], „întrucât imaginile unice stabilesc relații între ele tocmai datorită la aceea ce le este general. Acest general este, fie o latură deosebită a obiectului, ridicată la nivelul de formă a universalității, ca de exemplu, culoarea roşie a trandafirului, fie una concret-universală, de exemplu, faptul că el este plantă"[25], adică este vorba de asociațiile de contiguitate şi de similitudine.

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

Cu toate că o serie de savanţi manifestă o atitudine sceptică faţă de valoarea asociaţiilor psihice în domeniul elaborării tropilor, motivându-şi poziţia prin faptul că asociaţiile deschid „perspective vaste pentru diverse interpretări subiective ale sensului" şi că „nu toate caracteristicile, trăsăturile, relaţiile proprii obiectului cercetat sunt esenţiale (relevante) în egală măsură pentru fenomenul descris"[26], majoritatea savanţilor contemporani recunoaşte că orice mutaţie semantică este mediată de asociaţiile psihice. Semasiologul italian Tulio de Mauro, vorbind despre importanţa analogiei ca varietate a asociaţiilor psihice, declară: „Dacă în templul semanticii am vrea să punem o statuie, aceasta ar trebui să fie statuia analogiei, deoarece analogia este cea care conferă ordine… împletirii complexe istorice şi socioculturale a fenomenelor semantice ale unei limbi"[27]. Totodată, R. Jakobson constată că toate semnele verbale preconizează prezenţa a două modalităţi de sistematizare: 1) combinarea, care presupune că fiecare unitate de limbă se integrează într-o unitate de nivel ierarhic superior, şi 2) selecţia, care constă în posibilitatea substituirii unităţilor echivalente din diverse puncte de vedere. Combinarea este *in praesentia*, dar selecţia – *in absentia*[28]. Altfel spus, la R. Jakobson combinarea coincide cu sintagmatica, iar selecţia – cu paradigmatica. Deci el identifică relaţiile paradigmatice cu asociaţiile de similitudine, iar cele sintagmatice – cu asociaţiile de contiguitate. De altfel, această aserţiune nu este integral novatoare, întrucât a fost propusă încă de N. Kruşevski: „dacă drept urmare a legii asociaţiei de similitudine cuvintele trebuie să se clasifice în mintea noastră în sisteme sau cuiburi, atunci, datorită legii şi asociaţiei prin contiguitate, aceleaşi cuvinte trebuie să se distribuie în serii"[29].

3.1.2. Să reţinem că delimitarea asociaţiilor de similitudine şi de contiguitate aparţine lui W. Wundt şi lui H. Schuchardt[30]. La etapa actuală importanţa asociaţiilor pentru elaborarea metaforei şi metonimiei este confirmată de cea mai mare parte a savanţilor[31]. Asociaţiile de similitudine se evidenţiază prin faptul că se face abstracţie „de proprietăţile neidentice, distinctive ale obiectelor" şi se accentuează „proprietăţile lor identice, asemănătoare"[32], pe baza lor punându-se semnul egalităţii între obiectele şi fenomenele din realitate, între imagini şi concepte, între omolexe şi paralexe, între parasemante şi omosemante, dar nu numai între obiectele şi fenomenele din realitatea obiectivă, cum se susţine de cele mai multe ori[33].

4.0. Asociaţiile psihice de similitudine şi de contiguitate corelează în limbă, din punct de vedere lingvistic, cu metasemiea similativă şi cu cea implicativă, inclusiv cu metafora şi cu metonimia, în teoria literară. Aşadar, asociaţiilor psihice de similitudine le corespunde în limbă metasemia similativă, iar în poetică – metafora. Trecerea de la sememul derivant la cel derivat este posibilă numai în cazul existenţei unei asociaţii de similitudine, care permite apariţia inovaţiilor în limbă. Similitudinea obiectelor şi fenomenelor nu este altceva decât similitudinea unor entităţi reflectate în conştiinţă, care posedă una sau mai multe trăsături semantice comune, în baza cărora se produce mutaţia semantică prin similitudine. Este vorba deci de acea proprietate a obiectelor şi fenomenelor, care permite transferul semantic şi care a fost denumit denotator, care nu este o realitate independentă, ci o parte a semanticii termenilor primar şi derivat[34]. Deci denotatorul constituie fundamentul comparaţiei şi explică tehnica metasemiei similative.

Asociaţiile de contiguitate generează stabilirea unor relaţii de incluziune, de implicare între obiectele şi fenomenele din realitate, între imaginile lor şi între unităţile

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

lexicale. Atât asociaţiile de similitudine, cât şi cele de contiguitate se actualizează într-un număr foarte mare de modele asociative concrete. În acelaşi timp, asociaţiile psihice de similitudine şi de contiguitate se actualizează în vorbire în mutaţii semantice similative şi contigue sau expresii poetice de natură metaforică sau metonimică. Concordanţa dată a fost demonstrată de M. M. Pokrovski, care menţiona că „variaţiile sensurilor cuvintelor, la prima vedere capricioase, în realitate se subordonează unor anumite legi, întrucât ele corespund asociaţiilor psihologice (adică psihice – *V. B.*) de contiguitate şi de similitudine, şi că, în pofida subiectivismului lor, ele reflectă în genere corect şi exact schimbările obiective respective din viaţa popoarelor şi a grupărilor lor sociale”[35].

Aşadar, la baza evoluţiei mijloacelor denominative şi de formare a unităţilor poetice ale limbii se află factorii de natură psihică, legile generale ale gândirii umane. Acestora le revine „un rol mare în procesul de constituire şi de funcţionare a denumirilor, poate chiar mai mare decât stimulilor pur externi şi pur interni”[36]. De altfel, această legitate a fost remarcată încă de lingvistul francez L. Roudet, care, luând în calcul importanţa omului în procesul mutaţiilor semantice şi de constituire a mijloacelor de exprimare poetică, explica mecanismul acestor fenomene din punct de vedere psihic: „Cauza imediată a fiecărei modificări este întotdeauna un fenomen psihologic (psihic – *V. B.*), care îşi are sediul său în individ, şi anume efortul subiectului vorbitor pentru a-şi exprima gândirea sa prin intermediul limbii. Acest efort face să apară în conştiinţă un sistem de idei şi un sistem de cuvinte. Dacă aceste două sisteme sunt în acord, efortul duce direct la reamintirea unui cuvânt, însă deseori între ele este o dezarmonie: efortul de exprimare caută a le adapta unul la altul. Pentru aceasta trebuie ca sistemul de cuvinte să lunece pe sistemul de idei sau, dimpotrivă, trebuie să lunece sistemul de idei pe sistemul de cuvinte”[37].

4.1. Pentru literaţi, esteticieni şi stilişti metafora şi metonimia sunt, în primul rând, utilizare figurată a cuvântului, trop, procedeu artistic de limbă, în timp ce pentru lingvişti ele sunt un procedeu de formare a sensurilor noi, indiferent dacă se urmăresc scopuri poetice sau nu. Esenţa metasemiei similative rezidă în faptul că sememul derivat îşi pierde propria sa valoare denotativă şi obţine pe cea denotativă a sememului derivant; totodată valoarea denotativă a sememului derivat nu dispare în întregime, ci se transformă în valoare conotativă. Pentru metasemia similativă sunt caracteristice câteva operaţii concrete de extindere şi de reducere a semelor. De o mare frecvenţă beneficiază procesul de trecere a virtuemelor în hiposeme. De exemplu, sememul derivant *măgar* are următoarea structură semică: hiperosemul „animal domestic” + clasemul „animat” + hiposemele „de povară, mai mic decât calul, cu urechile lungi” + virtuemul „prostie şi încăpăţânare”, iar sememul derivat expresiv al semantemului *măgar* conţine o altă totalitate de seme: hiperosemul „fiinţă raţională” + clasemul „animat” + hiposemele „prost, încăpăţânat sau obraznic” + virtuemul „de povară, mai mic decât calul, cu urechile lungi”. Din acest exemplu rezultă că virtuemele au trecut în categoria hiposemelor, iar hiposemele au devenit virtueme în sememul derivat. Paralel cu aceasta hiperosemul „animal domestic” a fost substituit de hiperosemul „fiinţă raţională”. Mutaţiile semantice din cadrul metasemiei similative deseori se caracterizează prin substituirea unui clasem prin altul, producându-se simultan restructurarea hiposemelor şi a virtuemelor. O atare restructurare semică este specifică unităţilor lexicale conversive, apărute pe baza asociaţiilor de similitudine. Astfel, sememul derivant al substantivului *bărbat* este prezentat în dicţionar ca totalitate a următoarelor

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

seme: hiperosemul „ființă umană” + clasemul „obiect animat” + hiposemele „matur”, „de sex masculin” + virtuemul „îndrăzneală, vitejie”, iar sememul derivat conține un alt ansamblu de seme: hiperosemul „care ține de ființele raționale, de om” + clasemul „calitate” + hiposemele „cu fermitate în acțiune”,”cu bărbăție”, „fără frică” + virtuemele „matur”, „de sex masculin”. Din acest exemplu desprindem nu numai trecerea virtuemelor în hiposeme, dar şi substituirea clasemului „obiect animat” prin clasemul „calitate”, adică are loc adjectivarea substantivului.

Aşadar, spre deosebire de metasemia implicativă, pentru care este proprie condensarea semică, metasemia similativă se caracterizează prin asociere pe baza semelor coincidente în urma neutralizării unor elemente ale unui anumit ansamblu semic şi, ceea ce ține de esență, niciodată nu apare un ansamblu semic absolut nou, întrucât sunt prezente în structura sememului derivat şi a celui derivant semele comune, în baza cărora se produce mutația de sens.

4.2. Asociațiile psihice de contiguitate corelează în limbă cu metasemia implicativă, care, la rândul său, are, ca şi metasemie similativă, două forme concrete de manifestare: metasemie implicativă cu orientare denominativă şi metasemie implicativă cu orientare estetică (pentru denumirea celui de al doilea tip de metasemie implicativă poate fi menținut termenul „metonimie”). Cu alte cuvinte, metonimia, ca şi metafora, fiind termen retoric, poetic, literar, presupune prezența unei imagini poetice în conținutul sememelor derivate, fapt ce se află în concordanță cu scopul mesajului poetic, în timp ce metasemia implicativă cu orientare denominativă nu are, de regulă, finalitate expresivă şi de aceea se caracterizează mai întâi prin orientarea de a desemna realitatea.

Particularitatea distinctivă a metasemiei implicative, subliniată de nenumărate ori de cercetătorii metonimiei, constă în faptul că această varietate de metasemie reclamă condensarea, comprimarea semantică a unor îmbinări de cuvinte[38], fapt ce determină „reducerea componenței propoziției şi o oarecare simplificare a sintaxei”[39], întrucât una din unitățile constituente ale îmbinării de cuvinte este eliminată, iar unitatea rămasă, păstrându-şi semnificația sa proprie, îşi însuşeşte şi semantica unității elipsate. Reducerea cantitativă a îmbinării se produce după schema: îmbinare de cuvinte → nume[40]. Prin urmare, metasemia implicativă, ca şi metonimia, „nu deschide privelişti noi, ci scurtează distanțele”[41].

4.3. Esența procesului de mutație semantică sau a metasemiei poate fi explicată, făcând uz de posibilitățile logicii matematice. Fie *A* termen primar, care posedă o anumită proprietate, iar *B* termen derivat. Pentru ca *A* să treacă în *B* este necesară existența unei proprietăți comune, pe baza căreia se produce comparația. Fie *C* proprietatea comună, denotatorul terminilor *A* şi *B*, adică *tertium comparationis*, cu ajutorul căruia termenul *A*, modificându-şi structura semică, se transformă într-o unitate semică nouă, creându-se în felul acesta un semem derivat[42]. Acest proces poate fi redat astfel: $A \rightarrow (C) \rightarrow B$.

4.4. Literații, în procesul de analiză a tropilor, tind să determine destinația şi valoarea stilistică ale figurilor de stil şi ale imaginilor asociative care figurează în structura unei opere artistice, în timp ce sarcina lingviştilor constă, mai întâi, în determinarea mecanismului şi semanticii tropilor.

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

În această ordine de idei menționăm că în istoria lingvisticii s-au făcut diverse tentative în scopul definirii modificărilor semantice şi a tropilor în genere atât din punct de vedere onomasiologic, cât şi semasiologic. Interpretarea onomasiologică a fenomenului se reduce la următorul raționament: denotatul putea fi denumit printr-un lexem nou şi deci putea fi vorba de apariția unui cuvânt nou. Dar, întrucât noul denotat este denumit printr-un lexem existent deja în limbă, are loc adaptarea unui nume vechi la un denotat nou[43]. Cu alte cuvinte, se delimitează două tipuri de transfer semantic: onomasiologic şi semasiologic, primul determinând apariția sememelor denominative, adică a metaforelor şi metonimiilor de limbă, iar secundul – apariția sememelor expresive, adică a metaforelor şi metonimiilor poetice. O atare delimitare vine în contradicție cu realitatea limbii, de aceea este mai plauzibilă interpretarea lui V. G. Gak: în cazul mutațiilor semantice sensul este determinat „atât de planul semasiologic – posibilitatea unui cuvânt (W2) de a desemna simultan două obiecte diferite (R1 şi R2), cât şi de planul onomasiologic – posibilitatea unui obiect (R1) de a obține două denumiri diferite (W1 şi W2)”[44].

În studiile din ultimii ani se recomandă o delimitare a noțiunilor „transfer denominativ” şi „transfer al sensului”[45], adică o delimitare a noțiunii mutație semantică de cea de trop. Esența delimitării preconizate constă în faptul că în cazul transferului denominativ denotatul ar putea fi denumit printr-un cuvânt nou şi deci ar putea fi vorba de apariția unei unități lexicale noi. Cu alte cuvinte, transferul denotativ ar genera constituirea sememelor derivate denotative, iar transferul de sens – constituirea sememelor derivate expresive, adică a tropilor.

5. În concluzie, urmează să reținem că în procesul de studiere a tropilor este necesară o abordare interdisciplinară – lingvistică ți literară. Mecanismul de constituire a tropilor, indiferent de orientarea lui – denominativă sau poetică, expresivă – este acelaşi ca şi în cazul mutațiilor semantice, având la bază asociațiile de similitudine, în cazul metaforei, şi cele de contiguitate, în cazul metonimiei. În acest context, constatăm că aşa-zişii tropi ai limbii sunt, de regulă, transferuri semantice şi constituie obiectul de studiu al semasiologiei, în timp ce tropii poetici țin de domeniul teoriei şi al poeticii literare, inclusiv al stilisticii. Cu toate acestea, nu recomandăm să se propună o delimitare categorică între mutațiile semantice şi tropii poetici, întrucât aceste două fenomene, deşi sunt distincte, au în comun unul şi acelaşi mecanism de elaborare. Din aceste considerente, orice studiu lingvistic al tropilor reclamă şi o examinare, fie şi parțială, a aspectului expresiv-poetic al acestora şi, invers, orice studiu literar al tropilor necesită să se bazeze pe analiza de profunzime a mecanismului lingvistic, mai corect psihic, de formare a tropilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE ŞI NOTE

[1] Бессарабова Н. Д. *Метафорические сочетания в общественно-публицистическом стиле русского литературного языка*// НДВШ Филол. науки. – М., 1979, nr. 1, p. 34-43.

[2] Арутюнова Н. Д. *Языковая метафора*: (*Синтаксис в лексике*)// Лингвистика и поэтика. – М., 1979, p. 173.

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

[3] Телия В. В. *Вторичная номинация и её виды*// Языковая номинация: Виды наименований. – М., 1977, p. 198-202.

[4] A se vedea: Buyssens E. *Le structuralisme et l'arbitraire du signe*// Studii şi cercetări lingvistice. Bucureşti, 1960, nr. 3, p. 408; Ullmann S. *Où en sont les* études de sémantique historique// Le réel dans la littérature et dans la langue: Actes du X-ème Congrès de la Fédération internaţionale de Langues et Littérature Modernes (Strasbourg: 29 août – 3 septembre 1966), Paris, 1967, p. 111; Калинин А. В. Лексика русского языка. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978, 25; Шмелёв Д. Н. *Современный русский язык*: *Лексика*, М.: Просвещение, 1977, p. 84.

[5] A se vedea: Guiraud P. *La sémantique*, – 3-ème éd. Paris: PUF, 1959, p. 35; Калмыкова Е. И. *О динамике метафоры в научном стиле*// НДВШ Филол. науки. М., 1974, nr. 2, p. 83; Федоров А. И. *Семантическая основа образных средств языка*. – Новосибирск; Наука, 1962, p. 22; Черкасова Е. Т. *О метафорическом употреблении слов*: (*по материалам произведений Л. Леонова и М. Шолохова*)// Исследования по языку советских писателей. М., 1959, p. 8.

[6] A se vedea: Левин Ю. И. *Структура русской метафоры*// Учён. зап. Тартуского гос. ун-та. – Вып. 181: Труды по знаковым системам 2. – Тарту, 1965, p. 293.

[7] Şăineanu L. *Încercare asupra semasiologiei limbii române*. Bucureşti, 1889, p. 136; Леви- Леви-Брюль Л. *Первобытное мышление*. М.: Атеист, 1930, p. 111-113.

[8] Кацнельсон С. Д. *Язык поэзии и первобытно-образная речь*// Изв. АН СССР Отделение яз. и лит-ры. – Т. XX. Л. – М., 1947, p. 313.

[9] Vianu T. *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*. – Bucureşti, 1957, p. 19.

[10] *Античные теории языка и стиля*. – М.- Л.: ОГИЗ Гос. соц.-экон. изд-во, 1936, p. 216.

[11] Арутюнова Н. Д. *Синтаксические функции метафоры*// Изв. АН СССР. Сер. яз. и лит. – Т. 37. – М., 1978, nr 3, p. 257; Арутюнова Н. Д. *Языковая метафора*: (*Синтаксис в лексика*) // Лингвистика и поэтика. М., 1979, p. 163-164.

[12] A se vedea. Ullmann S. *Précis de sémantique française*. – 2-ème éd.– Berne: A. Francke S. A., 1959, p. 279; Авеличев А. К. *Метафора внепоэтического контекста* (*на материале французской и итальянской рекламы*): Автореф. дис. … канд. филол. наук. – М., 1973, p. 11; Ефимов А. И. *Стилистика художественной речи*. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1957, p.109; Телия В. В. *Вторичная номинация и ев виды*// Языковая номинация: Виды наименований. М., 1977, p.192.

[13] Bréal M. *Essais de sémantique*: *Science des significations*. Génève: Slatkine Reprints, 1976, p.131.

[14] Ефимов, Op. cit., p.104; Семчинский С. В. *Билингвизм и заимствование метафор* (*на материале славяно-восточнороманских языковых контактов*)// НДВШ Филол, науки. М., 1975, nr. 4, 1975, p. 62.

[15] Брагина А. А. *Синонимы и метафора*// Рус. яз. в школе. М., 1975, nr. 6, p. 99.

[16] Мейлах Б. С. *О метафоре как элементе художественного мышления*// Труды отдела новой русской литературы/ Институт русской литературы. – Т. 8. – М.; Л., 1948, p. 215.

[17] Greimas A.-J. *Sémantique structurale*. – Paris, Larousse, 1966, p. 29.

[18] Ibidem, p. 35-36.

[19] Ibidem, p. 29.

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

[20] A se vedea în această privinţă: Никитин М. В. *Лексическое значение в слове и словосочетание*. Владимир, 1974, p. 53, 71.

[21] Losev A. Ф. *О понятии языковой валентности* // Изв. АН СССР Сер. лит-ры и яз. Т. 40. М., 1981, nr 5, p. 406.

[22] Балли Ш. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. М.: Изд-во иностр. лит., 1959, p. 30.

[23] Выготский Л. С. Собр. соч. Т. 2: *Проблемы общей психологии*. М.: Педагогика, 1982, p. 164-166.

[24] Гегель Г. *Энциклопедия философских наук*. Т. 3: *Философия духа*. М.: Мысль, 1977, p. 289.

[25] Ibidem, p. 290.

[26] Маковский М. М. *Системность и асистемность в языке*: *Опыт исследования антиномий в лексике и семантике*. М.: Наука, 1980, p. 21.

[27] Mauro T. de. *Introduzione alla semantica*. Bari: Laterza, 1970, p. 239.

[28] Jakobson R. *Essais de linguistique générale*. Paris: 1963, p. 48.

[29] Крушевский Н. *Очерк науки о языке*. Казань, 1883, p. 65.

[30] Guiraud P. *Op. cit.*, p. 39.

[31] A se vedea: Duchaček O. *L'interdépendence* (*interdépendance*) *et l'intersection du contenu et de l'expression*// Orbis. – T. XXI. Louvain, 1972, nr. 2, p. 476; Guiraud P. *Op. cit.*, p. 52; Jakobson R. *Op. cit.*, p. 55; Roudet L. *Sur la classification phsychologique* (*psychologique*) *des changements sémantiques*// Journal de psichologie . – T. XVIII. – Paris, 1921, p. 689; Ullmann S. *Où en sont les études de sémantique historique*// Le réel dans la littérature et dans la langue: Actes du X-ème Congrès de la Fédération internaţionale de Langues et Littérature Modernes (Strasbourg: 29 août – 3 septembre 1966). Paris, 1967, p. 112; Ullmann S. *Précis de sémantique française*. 2-ème éd. Berne: A. Francke S. A., 1959, p. 275-276; Азнаурова Э. С. *Стилистический аспект номинации словом как единицей речи*// Языковая номинация: Виды наименований. М., 1977, p. 100; Будагов Р. А. *Человек и его язык*. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974, p. 131; Булаховский Л. А. *Введение в языкознание*: *Учебное пособие для ун-тов и пед. ин-тов*. Ч. II. М.: Учпедгиз, 1953, p. 55; Гепнер Ю. Р. *Очерки по общему и русскому языкознанию*. Харьков, 1959, p. 326; Пазухин Р. В. *О месте языка в семиотической классификации*// Вопр. языкознания. – 1968, nr 3, p. 35; Строева Т. В. *О причинах изменения значений*// Вестн. Ленингр. Ун-та. Сер. ист., яз. и лит. Вып. 2, 1958, nr. 8, p. 140.

[32] Общее языкознание: Формы существования, функции, история языка. М.: Наука, 1970, p. 27.

[33] A se vedea: Bréal M. *Essais de sémantique*: *Science des significations*. Génève: Slatkine Reprints, 1976, p. 145-146; Guern M. *Sémantique de la métaphore et la métonymie*. Paris: Larousse, 1973, p. 25; Wald L. *Progresul în limbă*. Bucureşti, 1969, p. 81; Азнаурова Э. С. *Op. cit*., p. 100; Булаховский Л. А. *Op. cit*., p. 55; Федоров А. И. *Семантическая основа образных средств языка*. Новосибирск; Наука, 1962, p. 29.

[34] A se vedea: Konrad H. *Etude sur la métaphore*. 2-ème éd. Paris: Vrin, 1958, p. 37; Азнаурова Э. С. *Op. cit.*, p. 94; Аллендорф А. К. *К вопросу об изменении значений слов и образовании новых слов в процессе исторического развития языка*// Учен. зап. I МГПИИЯ. Том IX: Словарный состав и грамматический строй языка. М., 1956, p. 10; Калмыкова Е. И. *О динамике метафоры в научном стиле*// НДВШ Филол. науки. М., 1974, nr 2, p. 83; Пауль Г. *Принципы истории языка*. М.: Изд-во иностр. лит., 1960, p. 102;

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)

Телия В. В. *Вторичная номинация и ев виды*// Языковая номинация: Виды наименований. – М., 1977, p. 205; Черкасова Е. Т. *Опыт лингвистической интерпретации тропов*// Вопр. языкознания. М., 1968, nr. 2, 1968, p. 35; Шмелев Д. Н. *Очерки по семасиологии русского языка*. – М.: Просвещение, 964, p. 57.

[35] Покровский М. М. *Избранные работы по языкознанию*. М.: Изд-во АН СССР, 1959, p. 36.

[36] Гак В. Г. *Эволюция способов номинации в свете соотношения внешних и внутренних стимулов в развитии языка*// 2-ая Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания «Диалектика развития языка»: Тез. докл. – М., 1980, p. 28.

[37] Roudet L. *Sur la classification phsychologique* (*psychologique*) *des changements sém*antiques// Journal de psichologie. T. XVIII. Paris, 1921, p. 691-692.

[38] A se vedea: Bally Ch. *Linguistique générale et linguistique française*. 4-ème édition. Berne: FranCke, 1965, p. 147; Darmsteter A. *La vie des mots étudiés* (*études*) *dans leur signification*. Paris: Ch. Delagrave, 1889, p. 63; Guern M. *Sémantique de la métaphore et la méto*nymie. Paris: Larousse, 1973, p. 80; Tuţescu M. *Précis de sémantique française*. Bucureşti, 1974, p. 70; Бородина М. А., Гак В. Г. *К типологии и методике историко-семантических исследований*. Л.: Наука, 1979, p. 17; Черкасова Е. Т. *Опыт лингвистической интерпретации тропов*// Вопр. языкознания. 1968, nr 21, p. 33; Шмелев Д. Н. *Очерки по семасиологии русского языка*. – М.: Просвещение, 1964, p. 203.

[39] Девкин В. Д. *Немецкая разговорная речь*: *Синтаксис и лексика*. М.: Международные отношения, 1979, p. 202.

[40] A se vedea: Русская разговорная речь. М.: Наука, 1973, p. 428.

[41] Esnoult G. *L'imagination populaire*. *Métaphores occidentales*. *Essais sur les valeure imaginatives concrètes du français parlé en Basse-Bretagne comparé avec patois*, *parlers techniques et argots français*. Paris: PUF, 1925, p. 31.

[42] Tuţescu M. *Op. cit.*, p. 66-67.

[43] Копыленко М. М., Попова З. Д. *Очерки по общей фразеологии*. Воронеж, 1978, p. 56-57, 64-66.

[44] Гак В. Г. *Сопоставительная лексикология*. М.: Международные отношения, 1977, p. 110.

[45] Копыленко М. М., Попова З. Д. *Op. cit.*, p. 44-68.

BDD-A6880 © 2011 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 07:13:45 UTC)